

**P R Z E G L Ą D Z A C H O D N I O P O M O R S K I
R O C Z N I K X X X I I (L X I) R O K 2 0 1 7 Z E S Z Y T 2**

RAFAŁ SIMIŃSKI

Uniwersytet Szczeciński, Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych
e-mail: rafalsiminski@wp.pl

**Z BADAŃ NAD POLITYKĄ ZAGRANICZNĄ
KSIĘCIA WOŁOGOSKIEGO WARCISŁAWA IV (1309–1326)**

Słowa kluczowe: Warcisław IV, polityka zagraniczna, zakon krzyżacki w Prusach, Królestwo Polskie

Keywords: Wartislaw IV, foreign policy, Teutonic Order in Prussia, Kingdom of Poland

Nieliczenie zachowane zachodniopomorskie źródła narracyjne zawierają zwięzłe charakterystyki poszczególnych przedstawicieli książęcego rodu Gryfitów. Pochodzące z połowy XIV wieku tzw. *Kamieńska kronika* i *Genealogia książąt pomorskich* przedstawiały księcia wołogoskiego Warcisława IV przede wszystkim jako wojownika:

Był to mąż sławny w swej dostojności, dzielny, pobożny, wielce potężny, zaprawiony w uczciwym wojowaniu. Pośród swych zbrojnych wyróżniał się niby olbrzym i mężnie jak Juda Machabeusz narażał się dla obrony swych ziem. Jego włócznia i tarcza nie cofały się w boju. Jego mężne czyny dotarły aż do odległych krain¹.

Na analogiczne cechy Warcisława IV zwrócił również uwagę piszący w pierwszej połowie XVI wieku pomorski kronikarz Thomas Kantzow. W jego opisie widoczne są jednak nowe akcenty:

¹ Augustyn ze Stargardu zwany niegdyś *Angelusem*, *Protokół. Kamieńska kronika – Rodowód książąt pomorskich, tzw. Stargardzka Genealogia*, oprac. E. Rymar, tłum. E. Buszewicz, Stargard 2008.

Warcisław ów znacym był księciem i wojownikiem i pisze się o nim, że pancernem swym oraz bronią cieszył się jak heros i skakał z radości, wrogowi zaś nigdy tyłów nie podawał i wiele śmiałych dokonał wyczynów, których nie opisano. Jednocześnie, mimo że ich nie spisano, widać je przecie po tym, iż to on właśnie wielką część Pomorza Tylnego i rugijskie księstwo przydał swojemu rodowi, co zaprawdę niemałą jest rzeczą i bez szczególnych zdolności i czynu wielkiego stać by się nie mogło. Był on ponadto dość uczonym i wymownym mężem, z osobliwą zaś ochotą wieloma się otaczał radcami oraz ludźmi znakomitymi i nigdy nic nie przedsiębrał, póki się nie naradził nawet z najmniejszymi i zdania ich nie wysłuchał.

Książę został więc przez Kantzowa przedstawiony nie tylko jako wojownik, ale również zręczny polityk i sprawny administrator².

Krótkie panowanie Warcisława IV, syna księcia Bogusława IV i Małgorzaty rugijskiej, nie spotkało się jak dotąd z wystarczającym zainteresowaniem badaczy. W utrwalonych dokumentach czynnościach prawnych pojawiał się on między 12 kwietnia 1310 roku a 31 lipca/1 sierpnia 1326 roku. Historycy zasadniczo ograniczali się do zaakcentowania niektórych wątków jego panowania, w tym między innymi polityki wobec Marchii Brandenburskiej i księstwa rugijskiego. Aktywność księcia wołogoskiego na arenie międzynarodowej została opisana w różnym stopniu w pracach Johannesesa Voigta³, Friedricha Wilhelma Bartholda⁴, Carla Hamanna⁵, Wilhelma Loosa⁶, Klause Wriedta⁷, Antoniego Czacharowskiego⁸,

² Th. Kantzow, *Pomerania. Kronika pomorska z XVI wieku, Tom I (Księga 1 i 2)*, tłum. K. Gołda, przypisy i komentarze T. Białecki, E. Rymar, Szczecin 2005. Tłumaczenie zostało dokonane na podstawie: *Pomerania. Eine pommersche Chronik aus dem sechzehnten Jahrhundert*, red. G. Gaebel, cz. I, Stettin. Biogram księcia wołogoskiego Warcisława IV zob. E. Rymar, *Rodowód książąt pomorskich*, wyd. 2, Szczecin 2005, s. 299–305; *Augustyn ze Stargardu...*, s. 24–25 (tam tłumaczenie protokołu z j. łac. na j. pol.); R. Walczak, *Protocollum augustianina-eremity zwanego Angelusem ze Stargardu. O polsko-pomorskich związkach historyograficznych w średniowieczu*, Poznań 1991, s. 168–184.

³ J. Voigt, *Geschichte Preußens von den ältesten Zeiten bis zum Untergange der Herrschaft des Deutschen Ordens*, cz. IV, Königsberg 1830.

⁴ F.W. Barthold, *Geschichte von Rügen und Pommern*, cz. III–IV, Hamburg 1842.

⁵ C. Hamann, *Die Beziehungen Rügen zu Dänemark von 1168 bis zum Aussterben der einheimischen rügischer Dynastie 1325*, Greifswald 1933.

⁶ W. Loos, *Die Beziehungen zwischen dem Deutschordensstaat und Pommern*, Königsberg 1937.

⁷ K. Wriedt, *Die kanonischen Prozesse um die Ansprüche Mecklenburgs und Pommerns auf das rügische Erbe 1326–1348*, Köln–Graz 1963.

⁸ A. Czacharowski, *Spoleczne i polityczne siły w walce o Nową Marchię w latach 1319–1373 ze szczególnym uwzględnieniem roli możnowładztwa nowomarchijskiego*, Toruń 1968.

Janisława Osiegińskiego⁹, Klause Neitmanna¹⁰, Joachima Zdrenki¹¹, Edwarda Rymara¹² oraz Krzysztofa Guzikowskiego¹³. Celem niniejszego artykułu jest charakterystyka polityki zagranicznej Wacława IV ze szczególnym uwzględnieniem krzyżackich Prus i Polski w kontekście zawieranych przez tego władcę traktatów oraz odpowiedź na pytanie o metody i środki prowadzonej przez niego polityki zagranicznej. Analizowane zagadnienia oscylują wokół pojęć „polityka zagraniczna” i „dyplomacja”. Pierwszy z terminów rozumiany jest jako każde działanie podejmowane przez konkretnego władcę, które wykraczało poza granice jego władztwa terytorialnego. Z kolei drugie pojęcie definiowane jest jako całość działań reprezentacji, wymiany i pertraktacji politycznych, prowadzonych w imieniu konkretnego organizmu politycznego¹⁴.

Zanim podjęty zostanie zasadniczy problem niniejszego artykułu, należy określić zasięg polityki zagranicznej Wacława IV. W kręgu zainteresowania księcia pozostawały przede wszystkim ziemie znajdujące się w najbliższym sąsiedztwie jego władztwa – na północy monarchia duńska Krzysztofa II, na zachodzie księstwo rugijskie Wisława III, księstwo meklemburskie Henryka II

⁹ J. Osiegiński, *Polityka zewnętrzna Księstwa Rugii (1168–1328)*, Warszawa–Poznań 1975.

¹⁰ K. Neitmann, *Die Staatsverträge des Deutschen Ordens in Preußen 1230–1449. Studien zur Diplomatie eines spätmittelalterlichen deutschen Territorialstaates*, Köln 1986.

¹¹ J. Zdrenka, *Polityka zagraniczna książąt szczecińskich 1295–1411*, Słupsk 1987; zob. tenże, *Elity Pomorza Zachodniego w późnym średniowieczu*, w: *Kolory i struktury średniowiecza*, red. W. Fałkowski, Warszawa 2004, s. 343–352; tenże, *Stan badań nad rycerstwem zachodniopomorskim: osiągnięcia historiografii niemieckiej i polskiej*, w: *Genealogia. Studia nad wspólnotami krewniaczymi*, red. J. Hertel, J. Wroniszewski, Toruń 1987, s. 195–217.

¹² E. Rymar, *Itinerarium książąt zachodniopomorskich: Bogusława IV (1278–1309) i Wacława IV (1309–1326)*, „Przegląd Zachodniopomorski” 2007, z. 2, s. 5–53; tenże, *Historia polityczna i społeczna Nowej Marchii w średniowieczu (do roku 1535)*, Gorzów Wlkp. 2015, s. 283–286.

¹³ K. Guzikowski, *Milites novi w otoczeniu księcia wologoskiego Wacława IV (1309–1326)*, „Przegląd Zachodniopomorski” 2016, z. 1, s. 73–94.

¹⁴ A. Szweđa, *Organizacja i technika dyplomacji polskiej w stosunkach z zakonem krzyżackim w Prusach w latach 1386–1454*, Toruń 2009, s. 11; S. Flemmig, *(Kur)sächsische Außenpolitik in Ostmitteleuropa (1423–1520)*, „Blätter für deutsche Landesgeschichte” 2011, nr 147, s. 221–269; S. Péquignot, *Europäische Diplomatie im Spätmittelalter. Ein historiographischer Überblick*, „Zeitschrift für Historische Forschungen” 2012, nr 39, s. 65–95; zob. również A. Reitemeier, *Außenpolitik im Spätmittelalter. Die diplomatischen Beziehungen zwischen dem Reich und England 1377–1422*, Paderborn–München–Wien–Zürich 1999; M. Kintzinger, *Westbindungen im spätmittelalterlichen Europa. Auswärtige Politik zwischen dem Reich, Frankreich, Burgund und England in der Regierungszeit Kaiser Sigismunds*, Stuttgart 2000; *Auswärtige Politik und internationale Beziehungen im Mittelalter (13. bis 16. Jahrhundert)*, red. D. Berg, Bochum 2002; *Außenpolitisches Handeln im ausgehenden Mittelalter: Akteure und Ziele*, red. S. Dünnebeil, Ch. Ottner, Köln–Weimar–Wien 2007.

i księstwo Werle-Güstrow Jana II i Jana III, na południu Marchia Brandenburska margrabiego Waldemara oraz na wschodzie państwo zakonu krzyżackiego w Prusach i Królestwo Polskie Władysława Łokietka. Książę nie tracił również z pola widzenia najważniejszych ośrodków politycznych Rzeszy Niemieckiej pod rządami Ludwika Rzymskiego z rodu Wittelsbachów. Polityka zagraniczna Warcisława IV sięgała aż do monarchii angielskiej Plantagenetów w czasie panowania Edwarda II.

W okresie swoich rządów Warcisław IV zawarł następujące traktaty: 20 grudnia 1318 roku w Dyminie z księciem rugijskim Wisławem III¹⁵, 2 lipca 1320 roku nad rzeką Łebą z mistrzem pruskim zakonu krzyżackiego Fryderykiem von Wildenbergiem (wraz z biskupem kamińskim Konradem IV), 27 lipca 1320 roku we Frankfurcie nad Odrą z księciem śląskim Henrykiem Jaworskim¹⁶, 5 maja 1321 roku w Greifswaldzie z księciem rugijskim Wisławem III (wraz z księżętami szczecińskimi Ottonem I i Barnimem III oraz biskupem kamińskim Konradem IV)¹⁷, 11 czerwca 1322 roku na polu pod Dyminem z księżętami Janem II i Janem III z Werle-Güstrow (wraz z księciem szczecińskim Ottonem I)¹⁸, 5 grudnia 1323 roku w Kostrzynie z księciem saskim Rudolfem i Waclawem (wraz z księciem szczecińskim Ottonem I)¹⁹, 10 czerwca 1324 roku w Wordingborgu z królem duńskim Krzysztofem II²⁰, 21 listopada 1324 roku w Musenbeke z księciem meklemburskim Henrykiem II (wraz z księciem Ottonem I)²¹, 18 czerwca 1325 roku w Nakle nad Notecią z królem Polski Władysławem Łokietkiem (wraz z księżętami szczecińskimi Ottonem I i Barnimem III)²² oraz 29 września 1325 roku w Świeciu z wielkim mistrzem zakonu krzyżackiego w Prusach Wernerem von Orseln²³.

W latach 1308–1310 na wschodnich krańcach władztwa Gryfitów doszło do ważnych zmian politycznych. W tym okresie dominium biskupów kamińskich

¹⁵ PUB V, nr 3226.

¹⁶ PUB V, nr 3386.

¹⁷ PUB VI, nr 3494.

¹⁸ PUB VI, nr 3604.

¹⁹ PUB VI, nr 3730.

²⁰ PUB VI, nr 3771.

²¹ PUB VI, nr 3798.

²² PUB VI, nr 3855.

²³ PUB VI, nr 3879.

oddzielało wschodnie granice władztwa książąt wołoskich od Pomorza Gdańskiego. Jedynie na południowym obszarze, na ziemi białogardzkiej, sąsiadowało ono bezpośrednio z dawnym terytorium książąt wschodniopomorskich. Zajęte przez margrabiów brandenburskich Pomorze Gdańskie zostało następnie częściowo odsprzedane zakonowi (ziemia gdańska, świecka i tczewska). Brandenburczycy pozostawili sobie jedynie ziemię sławieńską i słupską (12.06.1310 r. i 9.10.1313 r.)²⁴. W listopadzie 1317 roku książę wołoski Wacław IV wszedł w posiadanie ziemi słupskiej. Niebawem w jego ręce dostała się również ziemia sławieńska. Najpierw dzierżył ją jako lennik margrabiego brandenburskiego Waldemara (do 1319 r.), a następnie, po wygaśnięciu linii askańskiej, uzyskał nad nią pełnię władzy (1320)²⁵.

2 lipca 1320 roku książę Wacław IV i biskup kamieński Konrad IV z Trzebiatowa zawarli traktat z Krzyżakami reprezentowanymi przez pruskiego mistrza krajowego Friedricha von Wildenberga na wschodnich krańcach władztwa *in Pomerania prope fluvium Leba*. W historiografii słusznie wskazywano, że porozumienie ma na celu potwierdzenie panowania Wacława IV na ziemiach słupskiej i sławieńskiej²⁶. Klemens Bruski analizując ten zapis, wysunął hipotezę, że zjazd odbył się w pobliżu miejsca, gdzie w późniejszym czasie zostało lokowane miasto Lębork. W momencie zawarcia traktatu nie było tam jeszcze żadnej osady. Miejsce to wybrano przede wszystkim ze względów komunikacyjnych, ponieważ płytki nurt Łeby pozwalał tam na przekroczenie rzeki²⁷.

²⁴ Stan wiedzy na temat podstaw prawnych ekspansji brandenburskiej na Pomorze Gdańskie zob. E. Rymar, *Brandenburgia a Pomorze Gdańskie do początków XIV wieku*, w: *Rzeź gdańska z 1308 roku w świetle najnowszych badań. Materiały z sesji naukowej 12–13 listopada 2008 roku*, red. B. Śliwiński, Gdańsk 2009, s. 50–63.

²⁵ A. Bugaj, *Problem przynależności politycznej ziemi sławieńskiej w latach 1316–1320*, w: *Biskupi, lennicy, żeglarze*, red. B. Śliwiński, Gdańsk 2003, s. 17–38; B. Śliwiński, *Pomorze Wschodnie...*, s. 563–564.

²⁶ PUB V, nr 3375. W momencie zawierania układu wielki mistrz zakonu Karol z Trewiru przebywał na terenie Rzeszy Niemieckiej. Latem 1317 r. zrezygnował on z pełnienia funkcji wielkiego mistrza i opuścił Prusy. W latach 1318–1319 najpierw dostojnicy krzyżacy z Europy Zachodniej, a następnie z Prus uznali porzucenie przez niego funkcji za niebyłe. Karol z Trewiru nie powrócił już jednak nigdy do Prus. W tych okolicznościach najwyższą władzę w państwie dowodnie 8.09.1317 r. objął Friedrich von Wildenberg jako pruski mistrz krajowy. Wyjaśnia to, dlaczego to właśnie ten dostojnik zakonny był sygnatariuszem układu ze strony krzyżackiej, zob. S. Józwiak, *Centralne i terytorialne organy władzy zakonu krzyżackiego w Prusach w latach 1228–1410. Rozwój – przekształcenia – kompetencje*, Toruń 2001, s. 95–96, 108–111.

²⁷ PUB V, nr 3375; K. Bruski, *Lębork w średniowieczu*, w: *Dzieje Lęborka. Praca zbiorowa*, red. J. Borzyszkowski, Gdańsk 2009, s. 33. Drugim miejscem, gdzie stosunkowo łatwo można było przekroczyć rzekę Łebę, była okolica Białogardu. Stary szlak w kierunku Słupska biegł tam

W literaturze przedmiotu panuje opinia, że pierwszy w dziejach sojusz zachodniopomorsko-krzyżacki zawarto z inicjatywy zakonu i powinno się go powiązać z relacjami krzyżacko-polskimi, w tym przede wszystkim z trwającym wówczas procesem polsko-krzyżackim w Brześciu i Inowrocławiu. W tej sytuacji za inicjatora układu należałoby uznać zakon. Z drugiej strony należy zauważyć, że wspomniane porozumienie miało również niebagatelne znaczenie dla księcia wołogoskiego Warcisława IV. Potwierdzało objęcie przez niego władzy na ziemi słupskiej i sławieńskiej, ponadto sankcjonowało również przebieg granicy władztwa książęcego z państwem zakonnym. Wschodnie granice władztwa Gryfitów sięgnęły na tym odcinku Pomorza Gdańskiego, znajdującego się już pod panowaniem krzyżackim. Zarówno książę wołogoski Warcisław IV, biskup kamieński Konrad (IV) z Trzebiatowa, jak i mistrz pruski Fryderyk von Wildenberg wystąpili w tym dokumencie jako panowie Pomorza Gdańskiego. Wśród głównych celów zawartego porozumienia jego sygnatariusze wymieniali pragnienie zapewnienia pokoju krajowi (tzn. Pomorzu Gdańskiemu) i swoim poddanym (*ut eciam terra iam dicta necnon ipsius incole quiete pacifica gaudere ac frui et persistere in statu congruo valeant*)²⁸.

Wśród porozumień zawartych przez Warcisława IV odnaleźć można układy wieczyste oraz traktaty z wyraźnie określonymi cezurami ich obowiązywania. Wieczysty charakter miało porozumienie z księciem rugijskim Wisławem III oraz sojusz z królem Władysławem Łokietkiem (*perpetuum unionis et concordie*). Formuła porozumienia wieczystego oznaczała brak czasowego ograniczenia obowiązywania postanowień traktatowych²⁹. Pakt przyjaźni i jedności (*fedus*

przez wsie Wicko i Cecenowo. Ostatnio Piotr Piętkowski jednoznacznie odczytał interesujący *passus* dokumentu, identyfikując wspomniane tam miejsce z Lęborkiem. Badacz ten wysunął ponadto hipotezę, jakoby odnośny fragment układu traktatowego z 2.07.1320 r. posłużył za wzorzec dla niezachowanej w oryginale bulli protekcyjnej papieża Innocentego II dla biskupstwa pomorskiego z 14.10.1140 r. Nie jest również jasne, kiedy powstała sama kopia. Biorąc za miarodajną tezę P. Piętkowskiego, należałoby datować jej spisanie najwcześniej na czas po 2.07.1320 r., zob. P. Piętkowski, *Biskupstwo pomorskie jako początek biskupstwa kamieńskiego*, Wrocław 2015, s. 123, przyp. 667; por. R. Schneider, *Mittelalterliche Verträge auf Brücken und Flüssen (und zur Problematik von Grenzwässern)*, „Archiv für Diplomatik, Schriftgeschichte, Siegel- und Wapenkunde” 1977, nr 23, s. 1–24; A. Szweda, *Rzeki i przeprawy rzeczne w traktatach państwowych między Polską a zakonem krzyżackim w I połowie XV wieku. Zarys problematyki*, w: *Město a voda. Praha město u vody*, red. O. Fejtová, V. Ledvinka, J. Pešek, Praha 2005, s. 217–229.

²⁸ Perg.-Urk. 50/22 (= PUB V, nr 3375); J. Voigt, *Geschichte...*, cz. IV, s. 342–343; F.W. Barthold, *Geschichte...*, cz. 3, s. 170–172; J. Zdrenka, *Polityka...*

²⁹ Więcej na temat tzw. pokojów wieczystych zob. K. Neitmann, *Vom »ewigen Frieden«. Die Kunst des Friedensschlusses zwischen dem Deutschen Orden und Polen-Litauen 1398–1435*,

amicicie seu unionis) księcia wołoskiego Warcisława IV i biskupa kamińskiego Konrada z mistrzem pruskim Friedrichem von Wildenbergiem z lipca 1320 roku miał obowiązywać przez trzy lata od św. Michała (29 września)³⁰.

Równie ważne było określenie zasadniczych celów porozumień traktatowych, w tym między innymi poprzez tzw. klauzule wykluczające, czyli wskazanie władców, którzy zostali wyłączeni z jego zapisów. Podobne znaczenie miały konkretne rozwiązania traktatowe dotyczące wzajemnej pomocy dyplomatycznej lub militarnej. Układ wołosko-krzyżacki znad Łeby był skierowany przeciw „komuś lub jakiemuś księciu lub księciu Polski” (*si quis vel qui princeps vel princeps regni Polonie*), który odważyłby się zaatakować jednego z sygnatariuszy porozumienia. Z kolei w układzie świeckim z 29 września 1325 roku książę Warcisław IV deklaryował nie sprzymierzać się z „królem Polski lub innymi królami lub książętami lub jakimikolwiek ludźmi” przeciw zakonowi (*nec regi Polonie aut ceteris regibus aut principibus seu cuicumque homini viventi*).

Z kolei układ Warcisława IV z Władysławem Łokietkiem z 18 czerwca 1325 roku był skierowany „przeciw jakimikolwiek człowiekowi, który zaatakowałby ich samych bądź ich ziemie” (*contra quemlibet hominem ipsos impugnantem aut terras ipsorum invadentem*). Faktycznie zaś przeciwnikiem była Marchia Brandenburska pod rządami Wittelsbachów. Z rygorów porozumienia wołosko-polskiego wyłączano króla Węgier oraz książąt Bernarda, Bolesława z Brzegu, Konrada z Głogowa, książąt mazowieckich, kujawskich i dobrzyńskich. W przypadku układu księcia Warcisława IV z księciem Henrykiem Jaworskim w gronie tym wskazano natomiast króla Ludwika Rzymskiego, książąt śląskich Bernarda i Bolka, króla Czech i Polski oraz książąt śląskich Henryka i Bolesława.

Zapisy układu łębskiego przewidywały wzajemną pomoc na wypadek ataku ze strony polskiej. Sygnatariusze zobowiązywali się do prowadzenia działań wojennych na własny koszt. Zakon miał podjąć niezwłoczną interwencję w przypadku najazdu polskiego prowadzonego z pogranicznej twierdzy w Nakle nad

w: *Tannenberg–Grunwald–Žalgiris 1410. Krieg und Frieden im späten Mittelalter*, red. W. Paravicini, R. Petrauskas, G. Vercamer, Wiesbaden 2010, s. 201–209; tenże, *Von der Herstellung und Sicherung des »ewigen Friedens«. Der II. Thorner Frieden von 1466 im Rahmen der Landfriedensvereinbarungen und Friedensschlüsse des Deutschen Ordens in Preußen mit seinen Nachbarmächten im 15. Jahrhundert*, w: *Erbeinungen und Erbverbrüderungen in Spätmittelalter und Früher Neuzeit. Generationsübergreifende Verträge und Strategien im europäischen Vergleich*, red. M. Müller, K.-H. Spieß, U. Tresp, Berlin 2014, s. 173–210.

³⁰ Perg.-Urk. 50/22 (= PUB V, nr 3375); F.W. Barthold, *Geschichte...*, cz. 3, s. 170–172; J. Zdrenka, *Polityka...*

Notecią na terytorium księcia wołoskiego lub biskupa kamińskiego. Postawiono w przyszłości zdobyć zamek nakielski, co uzasadniono jego przynależnością do Pomorza, a nie do Polski. Gdyby jedna z układających się stron planowały samodzielne panowanie w Nakle, powinna zrekompensować koszty jego zdobycia dwóm pozostałym sygnatariuszom. Ustalono również, że żadna z nich nie powinna zawrzeć jakiegokolwiek układu bez zgody sojuszników³¹.

Z kolei układ nakielski z Łokietkiem przewidywał przyjęcie z wzajemną pomocą *cum consilio et auxilio*. W przypadku ataku na jedną ze stron porozumienia w pierwszej kolejności negocjacje pokojowe powinny być prowadzone za pośrednictwem posłów lub osobistego udziału w nich władców. Dopiero jeśli w ciągu miesiąca nie przyniosłyby one żadnego rezultatu miano przystąpić do działań wojennych. Dalsze artykuły tego układu dotyczyły działań prowadzonych w trakcie wojny. Każda ze stron porozumienia deklarowała prowadzenie wojny na własny koszt. Jeśli jednej ze stron układu udało się wziąć do niewoli księcia lub dostojnika książęcego (*princeps, comes et baro*), suma ich wykupu miała zostać podzielona po równo między dwie strony. W odniesieniu do osób o niższym statusie społecznym nie przewidywano analogicznego rozwiązania. Rzeka Drawa miała dzielić strefy wpływów obu układających się stron.

Jednym ze stałych punktów porozumień międzynarodowych było określenie metod rozstrzygnięcia ewentualnych konfliktów między stronami. W układzie z 2 lipca 1320 roku przewidywano na wypadek konfliktu między dwoma stronami układu oddanie jego rozstrzygnięcia w ręce trzeciego z sygnatariuszy. Z kolei tekst porozumienia księcia wołoskiego z księciem rugijskim z 1318 roku przewidywał, że wszelkie konflikty między władcami miało rozstrzygnąć grono złożone z rycerzy i rajców każdej ze stron. Powołana w ten sposób komisja arbitrażowa powinna obradować w Stralsundzie, a rozstrzygnięcie należało wydać w ciągu dwóch tygodni.

W traktacie Wacława IV z księżętami saskimi Rudolfem i Wacławem postanowiono, że wszelkie spory będzie rozstrzygać po trzech wybranych arbitrów, w tym dwóch z grona rycerstwa i jeden reprezentujący miasta (*duos de suis fidelibus et unum burgensem*). W oktawę św. Mikołaja (6 grudnia) przedstawiciele obu stron mieli się w takim wypadku udać do Mieszkowic i tam po złożeniu przysięgi rozstrzygnąć spór w ciągu tygodnia. Gdyby okazało się to niemożliwe, powinni

³¹ J. Voigt, *Geschichte...*, cz. IV, s. 342–343; F.W. Barthold, *Geschichte...*, cz. 3, s. 170–172; J. Zdrenka, *Polityka...*

w kolejnym tygodniu obradować we Frankfurcie nad Odrą i tam debatować na temat decyzji przez następny tydzień. Jeśli i na tym etapie nie udałoby się znaleźć rozstrzygnięcia, sprawa powinna zostać przekazana w ręce rajców Frankfurtu i Gorzowa.

Układ Wacława IV z księciem Henrykiem Jaworskim zakładał natomiast, że wyznaczeni przez obie strony negocjatorzy – Henning Behr i Wedego von Wedel ze strony księcia Wacława IV oraz Albrecht von Hakeborn i Gerhart von Querenwort ze strony księcia Henryka, udadzą się w ciągu miesiąca od powstania sporu do Frankfurtu, Krosna lub Gorzowa. Jeśli nie rozstrzygną konfliktu, to w ciągu kolejnego miesiąca obaj sygnatariusze porozumienia udadzą się do wymienionych miast wraz z 12 rycerzami i giermkami, aby doprowadzić do zakończenia konfliktu.

W XIV wieku gwarancje udzielane przez przedstawicieli rycerstwa i mieszczaństwa należały do standardowych środków zabezpieczających wykonanie układów na Pomorzu Zachodnim³². Przykładem może być porozumienie zawarte w 1321 roku przez książąt szczecińskich Ottona I i Barnima III, księcia wołoskiego Wacława IV oraz biskupa kamińskiego Konrada z księciem rugijskim Wisławem III przeciw książętom meklemburskim. Wśród rycerskich gwarantów układu wymieniono dziewięciu rycerzy, w tym marszałka dworu książęcego Henninga Behra oraz dwóch giermków. Gwarantami układu ze strony książąt były ponadto miasta Greifswald, Demmin, Anklam, Wołogoszcz, Uznam, Szczecin, Wkryujście i Trzebiatów nad Tołężą. Ze strony biskupa kamińskiego gwarantowały go miasta dominium biskupiego – Kołobrzeg, Koszalin i Maszewo³³. Podczas panowania księcia Wacława IV (najpóźniej na początku drugiej dekady XIV w.) pojawili się na dworze wołoskim radcy i rada, którzy jako najbliżsi współpracownicy księcia odgrywali również kluczową rolę w dyplomacji. Ślad ich aktywności odnaleźć można w traktach, gdzie zostali zapisani jako gwaranci wykonania zobowiązań. Byli również osobami prowadzącymi negocjacje nad ostatecznym kształtem tych dokumentów. Z analizy przekazu kronikarza Thomasa Kantzowa na temat początków funkcjonowania rady książęcej na dworze księcia wołoskiego Wacława IV wynika, że w pierwszych dekadach

³² Na temat roli społeczeństwa Królestwa Polskiego w polityce zagranicznej zob. A. Gąsiorowski, *Polscy gwaranci traktatów z Krzyżakami XIV–XV wieku*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1971, nr 2–3, s. 245–265; S. Szczur, *Traktaty międzypaństwowe Polski piastowskiej*, Kraków 1990.

³³ PUB VI, nr 3494.

XIV wieku decydującą rolę w powoływaniu jej członków odgrywała wyłącznie wola księcia³⁴. Prawdopodobnie po raz pierwszy pojawili się w dokumencie z 26 lipca 1312 roku, w którym książę wołoski Wacław IV *assumptis nobis consiliariis nostris* rozszadził spór między klasztorem premonstratensów w Białobokach a rycerzami Reimarem i Paridamem von Wachholz o wsie Konarzewo i Włodarka. W testacji dokumentu wymieniono Jana i Henryka von Heydebrecke, Konrada von Troye, Jakuba i Henryka Storom oraz kanclerza dworu Hermana Schwanenbecke³⁵. 9 kwietnia 1318 roku książę Wacław IV transumował dokument księcia Bogusława IV z 1299 roku *De consilio et consensu fidelium nostrorum consiliariorum* – w grupie tej zostali wymienieni rycerze: marszałek dworu Henning Behr, Otto von Bone, Arnold von Grambow, Gerard von Schwerin, Gerard von Buchholtz, Eckhard Buddonis, Ulrich Keding oraz duchowny – magister Konrad z Greifswaldu³⁶. Książęta szczecińscy Otto I i Barnim III oraz książę wołoski Wacław IV 23 sierpnia 1320 roku zdecydowali *cum maturo vasallorum nostrorum consilio* nadać miastom księstwa szczecińskiego pełną wolność celną na Świnie i Pianie³⁷. 28 września 1320 roku książę Wacław IV podjął decyzję o nadaniu prawa do wolnej żeglugi na Świnie i Pianie miastom Demmin, Anklam i Greifswald *communicato consilio nostrorum patruorum domini Ottonis et Barnim fideliumque nostrorum militum prehabita voluntate et consensu*³⁸.

Układowi księcia wołoskiego Wacława IV i biskupa kamińskiego Konrada z mistrzem pruskim Friedrichem von Wildenbergiem z 2 lipca 1320 roku towarzyszył dokument gwarancyjny wystawiony przez poddanego księcia – marszałka dworu Wacława IV i jego radcę, Henninga Behra – rycerza o wysokiej pozycji na dworze książęcym i prestiżu społecznym. W opieczętowanym przez siebie dokumencie zobowiązywał się on do przestrzegania bez uszczerbku (*inviolabiliter*) i cało (*illese*) warunków zawartego porozumienia. Świadcami układu byli marszałek Henning Behr, rycerze – Herman von Everstein, hrabia Nowogardu, Henning Behr syn, Peter Święca z Nowego, Ganzko, Peter Puttkamer, duchowni – kanonicy kapituły kamińskiej Johannes Wachholz

³⁴ *Pomerania. Eine pommersche Chronik aus dem sechzehnten Jahrhundert*, red. G. Gaebel, cz. I, Stettin, s. 255–256; Th. Kantzow, *Pomerania...*, s. 407.

³⁵ PUB V, nr 2741.

³⁶ PUB V, nr 3174.

³⁷ PUB V, nr 3398.

³⁸ PUB V, nr 3407.

i Konrad von Neuenkirchen, proboszcz w Choćkowie i kanonik szczeciński – Olicus. Nie zachował się niestety analogiczny dokument wystawiony przez stronę zakonną. W dokumencie układu księcia wołoskiego Warcisława IV z wielkim mistrzem Wernerem von Orselnem z 29 września 1325 roku na straży dotrzymania jego zobowiązań wobec zakonu mieli stać wymienieni w treści dyplomu rycerze. Gdyby książę sprzeniewierzył się postanowieniom układu i wystąpił przeciw Krzyżakom w sojuszu z królem polskim lub jakimś innym władcą, Henning de Plote wraz z rycerstwem ziem słupskiej, Henning Behr wraz z rycerstwem ziemi białogardzkiej (*cum Stolpensi et Bellegarensi territorio*) oraz Piotr Świąca z Nowego z bratem Jaśkiem ze Sławna z załogami swoich zamków i umocnień, mogli wystąpić przeciw księciu Warcisławowi IV dopóki książę nie zmieni swojego postępowania. We wskazanym dokumencie gwaranci porozumienia wystąpili jednocześnie w roli świadków układu.

W porozumieniu Warcisława IV (wraz z Ottonem I i Barnimem III) z Władysławem Łokietkiem zachował się jedynie dokument strony polskiej. Na liście świadków znaleźli się dostojnicy kościelni i świeccy. W pierwszej grupie należy wymienić arcybiskupa gnieźnieńskiego Janisława, biskupa włocławskiego Mateusza i biskupa poznańskiego Jana. Grupę dostojników świeckich otwierali palatyni: poznański Przybysław, a dalej kaliski Marcin, kujawski Wojciech; kasztelani: poznański Piotr, gnieźnieński Henryk, nakielski Zbylut oraz sędzia kaliski Jakub de Bytyn; podkomorzy – poznański Janusz i Wincenty z Wielunia. Można jedynie przypuszczać, że dokument strony pomorskiej zawierał analogiczną liczbę świadków o adekwatnej randze politycznej i społecznej³⁹.

Zawarcie układów między Warcisławem IV a zakonem w latach 1320–1325 stanowiło dobry punkt wyjścia do rozpoczęcia negocjacji granicznych. Wyznaczenie klarownego przebiegu granicy pozwoliło stronom na przystąpienie do intensywnego zagospodarowywania własnego terytorium. Należy przypomnieć, że na podstawie układów zakonu z margrabią brandenburskim Waldemarem z 1310–1313 delimitowano granicę ziemi słupskiej i sławieńskiej z państwem krzyżackim. Zakon przystąpił do organizowania na pozyskanych terytoriach swojej administracji oraz nowego ułożenia stosunków społecznych i gospodarczych.

³⁹ Więcej na temat roli elit urzędniczych w monarchii Władysława Łokietka zob. A. Marzec, *Elita wobec władcy i władca wobec elity w królestwie Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego*, w: *Monarchia w średniowieczu – władza nad ludźmi, władza nad terytorium. Studia ofiarowane prof. H. Samsonowiczowi*, red. J. Pysiak i in., Warszawa–Kraków 2002, s. 139–168; tenże, *Urzednicy malopolscy w otoczeniu Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego (1305–1370)*, Kraków 2006.

Wiązało się to również z nabywaniem przez Krzyżaków praw do dóbr, które należały dotąd do rycerstwa polskiego osadzonego na prawie lennym. 4 listopada 1312 roku Mikołaj, syn Mikołaja z Ponieca, sprzedał Krzyżakom wsie Człuchów i Brody. Pierwsze wzmianki o komturstwie człuchowskim pochodzą z okresu po 7 lipca 1321 roku. Jeszcze późniejsze są natomiast informacje o tamtejszych urzędnikach krzyżackich. Najstarsze wiadomości na ich temat pojawiły się w dokumencie tytułowanego komturem świeckim i człuchowskim Dietricha von Lichtenhaina z 16 stycznia 1323 roku, w którym powoływał się na swojego poprzednika na urządzie komturskim w Człuchowie, Ludwika von Liebenzella (*commendator in Slochow*). W opinii Sławomira Józwiaka Dietrich von Lichtenhain sprawował swój urząd między końcem 1321 a 1322 rokiem. Klemens Bruski jest jednak zdania, że do powstania komturstwa człuchowskiego mogło dojść jeszcze przed 1320 rokiem. W tej sytuacji konieczne stało się wyznaczenie granicy pomorsko-krzyżackiej na odcinku południowym. Na pertraktacje graniczne przedstawiciele zakonu z księciem wołogoskim Wacławem IV wskazują trzy krótkie notatki, które można datować na lata 1323–1326. Datowanie pierwszej z nich umożliwia wzmiankowanie w tekście komtura człuchowskiego Dietricha von Lichtenhaina. Wiadomo, że pełnił on swoją funkcję między 16 stycznia 1323 roku a 9 października 1326 roku. Wymienionego w źródle *Herre herczige Worislaw* należy identyfikować z księciem wołogoskim Wacławem IV. Treść owych notatek odzwierciedla kolejne etapy negocjacji prowadzonych między komturem człuchowskim Dietrichem von Lichtenhainem a księciem wołogoskim Wacławem IV. W wyniku negocjacji delimitowano południowy odcinek granicy księstwa wołogoskiego z państwem zakonu krzyżackiego w Prusach. W latach 1310–1326 udało się wyznaczyć granicę między władztwem książęcym a zakonnym na całej długości od ujścia rzeki Łeby do Morza Bałtyckiego na północy do ujścia rzeki Czernicy do rzeki Gwdy na południu. W planach krzyżackich było przesunięcie granicy w okolice jeziora Wielimie, dokąd sięgała władza Gryfitów. W toku negocjacji udało się jednak zachować nienaruszony zasięg władztwa książęcego na tym obszarze po rzekę Gwdę. Wynegocjowanie stosunkowo korzystnego przebiegu granicy należy uznać za kolejny sukces dyplomacji księcia Wacława IV⁴⁰.

Stan zachowania źródeł nie pozwala w zasadzie na wskazanie współpracowników księcia w polityce zagranicznej. Wydaje się, że najważniejszą postacią

⁴⁰ PUB VII, nr 4379.

na dworze wołoskim był marszałek Henning Behr, którego obecność jest m.in. poświadczona przy zawarciu układów Warcisława IV z księciem rugijskim Wiśławem III. Z kolei w tekście układu Warcisława IV z księciem śląskim Henrykiem Jaworskim z 27 lipca 1320 roku oprócz Henniga Behra na negocjatora został wyznaczony Wedegon von Wedel z Krzywnicy. Na lata 1309–1320 można datować kredytywę księcia wołoskiego Warcisława IV skierowaną do króla angielskiego Edwarda II, łączącą w sobie elementy klasycznego listu i kredytywy (listu uwierzytelniającego), wystawioną dla posła książęcego, giermka i swojego wasala Johannesesa *de Styten* (*famulum nostrum et patris nostri ac nostrum hereditarium vassalorum*). Jest to więc trzecia osoba, która pełniła misje dyplomatyczne w imieniu księcia wołoskiego⁴¹.

Analizując metody i środki prowadzenia polityki zagranicznej przez księcia Warcisława IV, warto przyrzeć się również dokumentom traktatów z zakonem oraz tzw. kredytywom. Stan zachowania oryginalnych dokumentów traktatowych Warcisława IV jest niezadowolający. W większości dotyczą tylko jednej strony, rzadko zachowały się dokumenty obu stron zawieranych porozumień. Dla przykładu traktat księcia wołoskiego Warcisława IV i biskupa kamińskiego Konrada z mistrzem pruskim Friedrichem von Wildenbergiem zawarty 2 lipca 1320 rokiem nad rzeką Łebą zachował się jedynie we współczesnym odpisie w kancelarii wielkich mistrzów krzyżackich. Według Johannesesa Voigta nie był to oryginał traktatu, ale jedynie projekt porozumienia sporządzony w trakcie negocjacji. Najstarszy dokument traktatu księcia wołoskiego Warcisława IV i biskupa kamińskiego Konrada z Trzebiatowa z mistrzem pruskim Friedrichem von Wildenbergiem z 2 lipca 1320 roku został wystawiony wspólnie przez trzech sygnatariuszy porozumienia. Zachował się jedynie w postaci współczesnego odpisu sporządzonego na pergaminie. W tekście dokumentu nie znalazła się formuła corroboracyjna, wobec czego trudno wnioskować na temat pieczęci przywieszonych do dyplomu. Na odwrociu karty pergaminowej odpisano również dokument wystawiony przez gwaranta porozumienia, pomorskiego rycerza i marszałka książęcego Henniga Behra. Dokument ten został opieczętowany pieczęcią herbową

⁴¹ PUB IV, nr 2578. List ten nie ma daty rocznej. Według wydawcy brak w tytułaturze wzmianki o panowaniu Warcisława IV w księstwie rugijskim pozwala ograniczyć wystawienie listu na czas przed 1325 r.

(*sigillum meum*)⁴². Kolejny układ pomorsko-krzyżacki z 29 września 1325 roku zachował się w oryginalnej wersji. W tym przypadku nie jest jednak znany krzyżacki rewersał porozumienia, który został wystawiony przez wielkiego mistrza Wernera von Orselna. Dyplom książęcy Warcisława IV sporządzono na karcie pergaminowej o wymiarach 123 mm x 120 mm. W formule sigillacyjnej książę zapowiedział opieczętowanie dyplomu *sigillum nostrum*. Autopsja oryginału wykazała, że była to odcisnięta pierwotnie w białym wosku pieczęć konna o średnicy około 80 mm, którą przywieszono do dokumentu na pasku pergaminowym. Wyobrażenie na pieczęci przedstawiało księcia na koniu zwróconego w lewą stronę na wypełnionym krzyżykami tle. Jeździec miał na głowie kublasty hełm z pióropuszem z siedmiu pawich piór. W rękę trzymał uzdę końską i proporzec bez herbu o trzech strefach. Na ramieniu miał przewieszoną tarczę z gryfem, zaś u boku przypasany miecz. Napis znajdujący się w otoku brzmiał: S[IGILLUM] : WARTZISLAI : DEI : GRA[TIA] : ILLVSTRIS : DVC[IS] : SLAV[ORUM] : ET KASS[UBORUM]⁴³.

Przywołany powyżej tekst kredytywy księcia Warcisława IV dla Johannes von Stytena jako posła delegowanego na dwór angielski jest jednocześnie najstarszym przykładem tego rodzaju dokumentów powstałych w zachodniopomorskich kancelariach książęcych. Dokument rozpoczynała formuła inskrypcyjna w uroczystej i rozbudowanej formie – *Excellenti principi et preclaro affini suo carissimi domino regi Anglie magnifico*. W dalszej kolejności następowała intytulacja wystawcy – *Wartizlaus dei gracia dux Slavorum et Cassubie et dominus in Stetyn*. Kolejnym elementem był zwrot grzecznościowy – *debite dilectionis constanciam et ad qui sibi beneplacita se et sua*. Książę zwracał się następnie do władcy angielskiego z prośbą o wysłuchanie posła – *pro ipso studiosus supplicando, ut ipsum in suis negotiis vestra meistas regia promoverat*. Adres sformułowany w kancelarii książęcej powtarzał pewne zwroty użyte już w otwierającej kredytywę inskrypcji w następującej formie – *Affini sibi dilecto domino regi Anglie*. Poseł książęcy zabrał ze sobą prezenty przeznaczone specjalnie dla władcy angielskiego – po dwa sokoły i jastrzębie oraz dwie czaple. Książę miał nadzieję,

⁴² Perg.-Urk. 50/22 (= PUB V, nr 3375; Preussisches Urkundenbuch II, nr 289). Zob. według J.T. Bagmihla, *Pommersches Wappenbuch...*, cz. I, s. 1, tab. V, nr 1 (tam podobizna pieczęci Friedricha Behra z 1349 r.). Pieczęć Henninga Behra przedstawiała analogiczne wyobrażenie.

⁴³ Perg.-Urk. 50/16 (= PUB VI, nr 3879; Preussisches Urkundenbuch II, nr 529). Wosk, z którego została wykonana pieczęć, ma obecnie kolor jasnobrązowy. Opis pieczęci konnej księcia wołogoskiego Warcisława IV zob. M. Gumowski, *Pieczęcie książąt pomorskich*, „Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu” 1950, nr 14, s. 36, nr 33; R.-G. Werlich, *Die Siegel...*, s. 116.

że król angielski przyjmie te kosztowne prezenty z wdzięcznością i sprawią mu one radość (*ut talia clenodia ob dilectionem nostri grato animo suscipiatis (...), in quo celsitudo vestra delectetur*)⁴⁴.

Krótkie panowanie księcia wołoskiego Wacława IV stanowiło ważny okres w dziejach pomorskiej polityki zagranicznej. Dotyczy to zarówno jej zasięgu, jak i metod i środków. Większość działań księcia podjętych na arenie międzynarodowej zakończyła się powodzeniem lub zwiastowała sukces w nieodległej przyszłości. Wacław IV włączył się w walkę o przejęcie schedy po margrabim brandenburskim Waldemarze. Udało mu się znacząco poszerzyć granice na wschodnich krańcach swojego władztwa. Przyłączył do księstwa ziemię słupską i sławieńską. Ułożył poprawne stosunki z zakonem oraz wynegocjował korzystny dla siebie przebieg granicy z państwem krzyżackim. Wykazał się inicjatywą w walce o przejęcie dziedzictwa księcia rugijskiego Wisława III. Objęcie ziem po władcach rugijskich nastąpiło później, jednak Wacław IV rozpoczął procesy, które doprowadziły do ich korzystnego zakończenia. Podczas panowania Wacława zostały wprowadzone nowe metody i środki prowadzenia polityki zagranicznej. Książę zawierał dwu- lub wielostronne traktaty sojusznicze. Swoje stanowisko prezentował podczas zjazdów na granicy swojego władztwa oraz za pośrednictwem delegowanych posłów. Za rządów Wacława IV można również odnotować udział społeczeństwa pomorskiego w polityce zagranicznej. Nowym produktem jego kancelarii była kredytywa, która w kolejnych dziesięcioleciach stała się standardowym dokumentem dyplomatycznym wykorzystywanym w relacjach międzynarodowych Gryfitów.

Bibliografia

Źródła

Augustyn ze Stargardu zwany niegdyś Angelusem, *Protokół. Kamieńska kronika – Ródowód książąt pomorskich, tzw. Stargardzka Genealogia*, oprac. E. Rymar, tłum. E. Buszewicz, Stargard 2008.

Kantzow Th., *Pomerania. Kronika pomorska z XVI wieku, Tom I (Księga 1 i 2)*, tłum.

K. Gołda, przypisy i komentarze T. Białecki, E. Rymar, Szczecin 2005.

Pommersches Urkundenbuch, cz. IV–VI, Stettin 1903–1907.

⁴⁴ PUB IV, nr 2578. List ten nie ma daty rocznej. Według wydawcy brak w tytularze wzmianki o panowaniu Wacława IV w księstwie rugijskim pozwala ograniczyć wystawienie listu na czas przed 1325 r.

Pomerania. Eine pommersche Chronik aus dem sechzehnten Jahrhundert, red. G. Gaebel, cz. I, Stettin 1893.

Literatura

Außenpolitisches Handeln im ausgehenden Mittelalter: Akteure und Ziele, red. S. Dünnebeil, Ch. Ottner, Köln–Weimar–Wien 2007.

Auswärtige Politik und internationale Beziehungen im Mittelalter (13. bis 16. Jahrhundert), red. D. Berg, Bochum 2002.

Bagmihl J.T., *Pommersches Wappenbuch gezeichnet und mit Beschreibung der Wappen der historischen Nachweisen versehen*, cz. I, Stettin 1843.

Barthold F.W., *Geschichte von Rügen und Pommern*, cz. III, Hamburg 1842.

Bruski K., *Lębork w średniowieczu*, w: *Dzieje Lęborka. Praca zbiorowa*, red. J. Borzyszkowski, Gdańsk 2009, s. 21–97.

Bugaj A., *Problem przynależności politycznej ziemi sławieńskiej w latach 1316–1320*, w: *Biskupi, lennicy, żeglarze*, red. B. Śliwiński, Gdańsk 2003, s. 17–38.

Czacharowski A., *Společne i polityczne síly w walce o Nową Marchię w latach 1319–1373 ze szczególnym uwzględnieniem roli możnowładztwa nowomarchijskiego*, Toruń 1968.

Flemmig S., *(Kur)sächsische Außenpolitik in Ostmitteleuropa (1423–1520)*, „Blätter für deutsche Landesgeschichte” 2011, nr 147, s. 221–269.

Gąsiorowski A., *Polscy gwaranci traktatów z Krzyżakami XIV–XV wieku*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1971, nr 2–3, s. 245–265.

Gumowski M., *Pieczenie ksiąg pomorskich*, „Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu” 1950, nr 14, s. 23–66.

Guzikowski K., *Milites novi w otoczeniu księcia wołogoskiego Warcisława IV (1309–1326)*, „Przegląd Zachodniopomorski” 2016, z. 1, s. 73–94.

Hamann C., *Die Beziehungen Rügen zu Dänemark von 1168 bis zum Aussterben der einheimischen rügischer Dynastie 1325*, Greifswald 1933.

Jóźwiak S., *Centralne i terytorialne organy władzy zakonu krzyżackiego w Prusach w latach 1228–1410. Rozwój – przekształcenia – kompetencje*, Toruń 2001.

Kintzinger M., *Westbindungen im spätmittelalterlichen Europa. Auswärtige Politik zwischen dem Reich, Frankreich, Burgund und England in der Regierungszeit Kaiser Sigismunds*, Stuttgart 2000.

Loos W., *Die Beziehungen zwischen dem Deutschordensstaat und Pommern*, Königsberg 1937.

Marzec A., *Elita wobec władcy i władca wobec elity w królestwie Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego*, w: *Monarchia w średniowieczu – władza nad ludźmi, władza nad terytorium. Studia ofiarowane prof. H. Samsonowiczowi*, red. J. Pysiak i in., Warszawa–Kraków 2002, s. 139–168.

- Marzec A., *Urzednicy malopolscy w otoczeniu Wladyslawa Lokietka i Kazimierza Wielkiego (1305–1370)*, Kraków 2006.
- Neitmann K., *Die Staatsverträge des Deutschen Ordens in Preußen 1230–1449. Studien zur Diplomatie eines spätmittelalterlichen deutschen Territorialstaates*, Köln 1986.
- Neitmann K., *Vom »ewigen Frieden«. Die Kunst des Friedenschlusses zwischen dem Deutschen Orden und Polen-Litauen 1398–1435*, w: *Tannenberg–Grunwald–Žalgiris 1410. Krieg und Frieden im späten Mittelalter*, red. W. Paravicini, R. Petruskas, G. Vercamer, Wiesbaden 2010, s. 201–209.
- Neitmann K., *Von der Herstellung und Sicherung des »ewigen Friedens«. Der II. Thorner Frieden von 1466 im Rahmen der Landfriedensvereinbarungen und Friedensschlüsse des Deutschen Ordens in Preußen mit seinen Nachbarmächten im 15. Jahrhundert*, w: *Erbeinungen und Erbverbrüderungen in Spätmittelalter und Früher Neuzeit. Generationsübergreifende Verträge und Strategien im europäischen Vergleich*, red. M. Müller, K.-H. Spieß, U. Tresp, Berlin 2014, s. 173–210.
- Péquignot S., *Europäische Diplomatie im Spätmittelalter. Ein historiographischer Überblick*, „Zeitschrift für Historische Forschungen” 2012, nr 39, s. 65–95.
- Reitemeier A., *Aussenpolitik im Spätmittelalter. Die diplomatischen Beziehungen zwischen dem Reich und England 1377–1422*, Paderborn–München–Wien–Zürich 1999.
- Rymar E., *Brandenburgia a Pomorze Gdańskie do początków XIV wieku*, w: *Rzeź gdańska z 1308 roku w świetle najnowszych badań. Materiały z sesji naukowej 12–13 listopada 2008 roku*, red. B. Śliwiński, Gdańsk 2009, s. 50–63.
- Rymar E., *Historia polityczna i społeczna Nowej Marchii w średniowieczu (do roku 1535)*, Gorzów Wlkp. 2015.
- Rymar E., *Itinerarium ksiąg zachodniopomorskich: Bogusława IV (1278–1309) i Wacława IV (1309–1326)*, „Przegląd Zachodniopomorski” 2007, z. 2, s. 5–53.
- Schneider R., *Mittelalterliche Verträge auf Brücken und Flüssen (und zur Problematik von Grenzwässern)*, „Archiv für Diplomatik, Schriftgeschichte, Siegel- und Wapenkunde” 23 (1977), s. 1–24.
- Szweda A., *Organizacja i technika dyplomacji polskiej w stosunkach z zakonem krzyżackim w Prusach w latach 1386–1454*, Toruń 2009.
- Szweda A., *Rzeki i przeprawy rzeczne w traktatach państwowych między Polską a zakonem krzyżackim w I połowie XV wieku. Zarys problematyki*, w: *Město a voda. Praha město u vody*, red. O. Fejtová, V. Ledvinka, J. Pešek, Praha 2005, s. 217–229.
- Szczur S., *Traktaty międzypaństwowe Polski piastowskiej*, Kraków 1990.
- Śliwiński B., *Pomorze Wschodnie w okresie rządów księcia polskiego Władysława Lokietka w latach 1306–1309*, Gdańsk 2003.
- Voigt J., *Geschichte Preußens von den ältesten Zeiten bis zum Untergange der Herrschaft des Deutschen Ordens*, cz. IV, Königsberg 1830.

- Walczak R., *Protocollum augustianina-eremity zwanego Angelusem ze Stargardu. O polsko-pomorskich związkach historiograficznych w średniowieczu*, Poznań 1991.
- Werlich R.-G., *Die Siegel der pommerschen Greifenherzöge*, w: *Die Herzöge von Pommern – Zeugnisse der Herrschaft des Greifenhauses. Zum 100-jährigen Jubiläum der Historischen Kommission für Pommern*, red. N. Buske, J. Krüger, R.-G. Werlich, Köln–Weimar–Wien 2012, s. 163–254.
- Wriedt K., *Die kanonischen Prozesse um die Ansprüche Mecklenburgs und Pommerns auf das rügische Erbe 1326–1348*, Köln–Graz 1963.
- Zdrenka J., *Elity Pomorza Zachodniego w późnym średniowieczu*, w: *Kolory i struktury średniowiecza*, red. W. Fałkowski, Warszawa 2004, s. 343–352.
- Zdrenka J., *Polityka zagraniczna ksiąząt szczecińskich 1295–1411*, Słupsk 1987.
- Zdrenka J., *Stan badań nad rycerstwem zachodniopomorskim: osiągnięcia historiografii niemieckiej i polskiej*, w: *Genealogia. Studia nad wspólnotami krewniczymi*, red. J. Hertel, J. Wroniszewski, Toruń 1987, s. 195–217.

ABSTRAKT

Krótkie panowanie księcia wołogoskiego Warcisława IV w latach 1309–1326 stanowiło ważny okres w dziejach pomorskiej polityki zagranicznej, co dotyczy zarówno jej horyzontów, jak i metod oraz środków. Większość działań księcia podjętych na arenie międzynarodowej zakończyła się sukcesem lub zwiastowała sukces w nieodległej przyszłości. Warcisław IV włączył się w walkę o przejęcie schedy po margrabim brandenburskim Waldemarze. Udało mu się znacząco poszerzyć granice na wschodnich krańcach swojego władztwa. Przyłączył do księstwa ziemię słupską i sławieńską. Ułożył poprawne stosunki z zakonem oraz wynegocjował korzystny dla siebie przebieg granicy z państwem krzyżackim. Wykazał się inicjatywą w walce o przejęcie dziedzictwa księcia rugijskiego Wisława III. Objęcie ziem po władcach rugijskich nastąpiło w okresie późniejszym, to jednak Warcisław IV rozpoczął procesy, które doprowadziły do ich korzystnego zakończenia. Jego panowanie to również pojawienie się nowych metod i środków prowadzenia polityki zagranicznej. Książę zawierał dwu- lub wielostronne traktaty sojusznicze. Swoje stanowisko prezentował podczas zjazdów odbywanych na granicy swojego władztwa oraz za pośrednictwem delegowanych posłów. Za rządów Warcisława IV można również odnotować udział społeczeństwa pomorskiego w polityce zagranicznej. Nowym produktem jego kancelarii była kredytywa, która w kolejnych dziesięcioleciach stała się standardowym dokumentem dyplomatycznym wykorzystywanym w relacjach międzynarodowych Gryfitów.

**FROM THE RESEARCH ON THE FOREIGN POLICY
OF WARCISŁAW (WARTISLAW) IV, DUKE OF POMERANIA-WOLGAST (1309–1326)**

ABSTRACT

The short reign of Warcisław (Wartislaw) IV, Duke of Pomerania-Wolgast in 1309–1326 was an important period in the history of Pomeranian foreign policy, in regard to its horizons as well as its means and methods. Most of the duke's actions in the international arena were successful or promising for the nearest future. Warcisław (Wartislaw) IV joined the struggle for the legacy of Waldemar, Margrave of Brandenburg. Warcisław (Wartislaw) IV succeeded in expanding the eastern border of his domain. He incorporated the lands of Słupsk and Sławno into his duchy. He established suitable relations with the Order and negotiated a favourable border with the State of the Teutonic Order. He showed initiative in the contest for the legacy of Wisław (Witslaw) III, Prince of Rügen. The Rugian lands have not been claimed until a later date, but it was Warcisław (Wartislaw) IV who initiated the processes which allowed for a favourable outcome. Under his rule, new methods and means of conducting foreign policy emerged. The duke would enter bi- and multilateral alliance treaties. He presented his views during congresses assembled on the borders of his duchy and through his envoys. During Warcisław (Wartislaw) IV's reign, there was a noticeable degree of participation of the Pomeranian society in foreign policy. A new product of his chancery was the creditive letter, which in the following decades became the standard diplomatic document used in the Griffins' foreign policy.